

Jan Hus známý i neznámý

. Jiří Kejř

Jan Hus známý i neznámý

(Resumé knihy, která nebude napsána)

doc. JUDr. Jiří Kejř, DrSc.

Recenzovali:

prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc.

prof. PhDr. František Šmahel, DrSc.

Redakce PhDr. Blanka Zilynská, PhD., a PhDr. Milada Motlová

Fotografie autora PhDr. Pavel Krafl, Dr.

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Jiří Kejř, 2009

ISBN 978-80-246-1643-8

ISBN 978-80-246-2356-6 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2013

<http://www.cupress.cuni.cz>

OBSAH

Slovo na úvod	7
I. Jak poznáváme Jana Husa	11
II. Některé omyly	27
III. Odchylky od církevního učení	30
IV. Ve sporu s církevní vrchností	38
V. Kacíř?	49
VI. Základní princip – zákon Boží	55
VII. Kritická léta	59
VIII. Procesy	67
IX. Přípravy na cestu do Kostnice	74
X. Koncil kostnický	81
XI. Očima žalobců	95
XII. Neodvolám	101
Slovo na závěr	108
Chronologický přehled Husova života	110
Prameny a literatura	118
Bibliografie Jiřího Kejře	127

Věnováno památce F. M. Bartoše a Amedea Molnára

SLOVO NA ÚVOD

V roce 1926 vydal ve *Sbírcce přednášek a rozprav: Extense University Komenského v Bratislavě* profesor Václav Chaloupecký útlou knížku *Selská otázka v husitství*, ve které podal, ve formě spíše populární a shrnující, výsledek svého studia, jakési „resumé knížky, která nevyšla“. Byl to soubor rozsáhlých příprav a důkladného badatelského úsilí, které se autorovi už nepodařilo dovést do definitivní podoby rozsáhlé monografie. S lítostí konstatujeme, že podobná souhrnná práce o osudech selského lidu za husitské revoluce dodnes chybí a že ji nenahradily ani četné zmínky v soustavných dílech o husitství ani některé články, jež se selskou otázkou v husitství s větší či menší pramenou výzbrojí zabývaly. Přesto se nevelká práce Chaloupeckého stala zčásti východiskem příštích úvah, zčásti též terčem přísné kritiky militantních marxistů. Je tedy jistě vítáno, že knížka se dostala do rukou historiků, že i o takto povšechném pokusu se strhly polemiky a že první náběh k porozumění proměnlivé situaci sedláků v husitské době znamenal účinné podněty k dalšímu studiu.

Jestliže se dovolávám příkladu knížky Václava Chaloupeckého pro své příští úvahy, budiž porozuměno důvodům, které mě k tomu vedou. Od počátků svých pokusů o vědecké prozkoumání husitství i o porozumění duchovnímu světu Jana Husa, které trvají už déle než šest desetiletí, jsem věřil, že jednou budu moci dokončit a odborným čtenářům předložit zevrubnou knihu o právu husitské doby a rovněž fundovanou knihu o Janu Husovi, ve které by byl probrán ne jeho pouhý životopis, ale především myšlenkový vývoj, charakterizováno jeho úsilí o čistotu svědomí a morální a etické předpoklady pro jeho stálost až ke konečnému rozhodnutí neodvolat a stanout na hořící hranici.

Neměla to být apologetika velké osobnosti ani hledání nového světce. Bylo už napsáno příliš mnoho obdivných slov, jimiž byl Hus oslavován, jež však ztrácejí na významu a obsahu v konfrontaci s autentickými prameny a živým údělem člověka. Nelze zakrýt, že ani Hus nebyl prost lidských slabostí, že si v mnoha nebezpečných obrazech svého života vedl netakticky a impulziv-

ně, že si vyvolal mnoho nepřátel a zavinil leckterá nedorozumění. Husova osobnost, jež stojí nad obdivnými slovy a představami kterékoli doby, je větší záhadou a větším badatelským problémem než vnější události jeho života.

Uvědomuji si riziko, které podstupuji, když předkládám své úvahy a poznatky jen ve formě tak stručné a nedostatečně odůvodněné. Nemám možnost doložit svá tvrzení a závěry pečlivě sebranými prameny, je obtížné předložit potřebné doklady bez příslušných citátů z Husových spisů a dokumentů, bez podrobného výkladu jednotlivostí. Snadno může být tato letmá práce podrobena kritice právě pro tuto povšechnost, může vzbudit námitky pro některé závěry, které nejsou obvyklé v představách o Janu Husovi, ale které by mohly být prokázány v podrobnějším sebrání pramenů. Na některých místech by bylo možno i malý odstavec rozvést do obsáhlé kapitoly. Věřím však, že nemohu-li již vytvořit úplné podrobné dílo, i tento pokus o shrnutí pomůže poznat osobnost, vnitřní život a životní tragiku velké historické postavy, o které stále musíme uvažovat jako kdysi rozdělující v nekonečných kontroverzích a dnes snad už po dlouhých staletích konečně spojující ve společném úsilí o vědecké poznání bez stranického zaujetí a bez apriorních předsudků.

Velice vážným nedostatkem takového stručného resumé, které je podáváno v této práci, je i nemožnost zachytit v potřebné míře literární tvorbu, vzniklou z Husových polemik, a to jak jeho vlastní nebo jeho příznivců a kolegů, tak i odpůrců, kteří vystupovali proti jeho učením. Bylo by nutné probrat několik desítek vážných a složitých traktátů, polemických projevů a universitních výkladů, které dotvářejí veškeré intelektuální prostředí své doby. Ale bylo by také nutné vzít v úvahu komplikované prostředí mezinárodní politiky, která působila v pozadí Husova životního zápasu, kdy byly dotčeny významné zájmy Českého království, obviňovaného z kacířských odchylek, zájmy krále Václava IV. a naproti tomu i zájmy krále Zikmunda jako dědice české koruny. Bylo by třeba uvědomit si, jak Hus procházel ve složitých konfliktech v církevním rozdělení a jak tím byly ovlivněny i jeho názory na vládu v církvi a na papežství. Nezbyvá než vyslovit opět politování, že mi už není možné tak velkou a složitou práci podniknout a dokončit, ač jsem k ní učinil během dlouhých let řadu příprav. Přesto mohu ujistit své čtenáře, že všechna tvrzení, se kterými se setká, jsou výsledkem promyšlených úvah a mají bezpečnou oporu v kriticky ověřených pramenech, zvláště pak ve vlastních Husových spisech.

Na sklonku své vědecké i životní dráhy si s hlubokou výčitkou připomínám, že po mně zůstává veliký dluh v některých pracích, které jsem ne-

mohl dokončit. Ač jsem se snažil řešit některé dílčí otázky Husova života i jeho učení v řadě statí, vydaných doma i v zahraničí, byl jsem často jinými úkoly obrácen k jiným tématům práce, ať se to již dalo úředními plánovanými úkoly nebo někdy i vlastním zájmem o jiný okruh bádání. Zejména v posledních dvou desetiletích to bylo jubileum University Karlovy, které mě přivedlo k napsání studie o dějinách pražské právnické university. Vysoká pocta, které se mi dostalo udělením badatelské ceny Alexandra von Humboldta, mi umožnila dokončit monografii o vzniku městského zřízení v českých zemích. Členství v Komisi pro studium problematiky spojené s osobností, životem a dílem M. Jana Husa při České biskupské konferenci a příprava k památnému sympoziu o Janu Husovi, konanému v Římě na Lateránské universitě před Vánoci r. 1999, mě podnítila k dvěma pracím o Husově procesu. Podařilo-li se mi krátce poté dokončit komentované repertorium rukopisů našich knihoven obsahujících tzv. Summae confessorum a jinou konfesní literaturu a vydat již po léta připravenou edici Husových kvestií, mohl jsem se nyní vrátit k pokusům o vystižení Husovy osobnosti a jeho ideového světa.

Ale to mě uvádí ve značné rozpaky. Můj již značně pokročilý věk je varováním před příliš zdlouhavou prací na podrobně dokumentované obsáhlé knize, která by mohla být výsledkem teprve mnohaletého úsilí, ke kterému již sotva zbývá čas. Proším proto své čtenáře a kolegy, aby přijali mé rozhodnutí napsat jen „resumé knihy, která nevyjde“, jak před více než osmi desetiletími učinil Václav Chaloupecký. Znovu si uvědomuji pravdu starého poznání *Ars longa, vita brevis*.

Tuto skromnou knížku věnuji památce mého vzácného učitele prof. F. M. Bartoše a mého váženého kolegy a milého přítele prof. Amedea Molnára, kteří svými díly vytvořili nový, vyšší standard pro bádání o Janu Husovi.

I. JAK POZNÁVÁME JANA HUSA

Jednou z prvních otázek, které se kladou při studiu života a povahy Jana Husa, zůstává ověření, která dosavadní vědecká díla podávají dostatečné znalosti o jeho osobnosti, intelektuálním prostředí a duchovním zrání. Ale ještě důležitější a přímo základní je ověření, které prameny mohou podat nevyhnutelné podklady pro takové poznání. Musíme si přiznat, že okruh autentických zpráv je omezen, že se vyrovnáváme s mnoha mezerami, které je nesnadné doplnit důvěryhodnými dedukcemi a že daleko snazší je najít podrobnosti pro vnější události Husova života a pro jeho učení než pro jeho povahu a pohnutky jeho činů.

Známe některé zmínky v soudobých kronikách a letopisech, které však mají povahu jen letmého údaje pro některé okamžiky Husova života. Listinných zpráv je také jen velmi málo a týkají se vždy jen určité jednotlivosti. Pro Husův pobyt v Kostnici a pro jeho odsouzení je neocenitelná relace Petra z Mladoňovic, který jako písař pana Jana z Chlumu, průvodce Husova, zažil pohnuté chvíle Husova uvěznění, jeho výslechů a nakonec byl i svědkem jeho smrti. Ve svém téměř publicistickém vylíčení všech událostí sice nemohl někdy dosáhnout úplnosti, když např. nebyl vždy po celou dobu výslechů přítomen, ale zařadil několik autentických dokumentů ve spolehlivém znění a nezapřel svou oddanost Husovi jako svému učiteli z pražské university.

Velkou cenu má také Husova korespondence, kdy ve zhruba půl druhém stu listů odeslaných i přijatých nacházíme cenné údaje o Husových názorech, zprávy o jeho přátelích i nepřátelích a také o jeho pocitech a duševních bojích při rozhodování, jak se má zachovat, aby neporušil Kristovy příkazy a své svědomí.

Jednu mezeru v údajích o Husovi však nelze zacelit. Je to ztráta protokolů z jeho procesů. Víme, že byly vedeny velmi pečlivě, jak o tom svědčí některé zmínky v jiných zprávách a jak také bylo povinností soudu, protože v klasickém kanonickém procesu platil princip písemnosti, kdy se uznávala zásada *Quod non est in actis, non est in mundo*, tj. co není v aktech, není na světě. Co

se stalo se soudními akty Husovými, není známo. Nikde není ani nejmenší zmínka o jejich dochování, nikdo se na ně neodvolal ani ve staré době ani v bádání novodobém. Úřední protokoly z Husových výslechů nebo o podáních jeho právních zástupců zmizely, neznámo kdy a neznámo kde. Lze snad vyslovit dohad, že po Husově odsouzení a popravě, kdy jich již nebylo potřeba, zůstaly v Kostnici, kde se ztratily. Pro rekonstrukci jeho procesů jsou tedy k dispozici jen nesoustavně zachované prameny jiného druhu, ze kterých není snadno poznat skutečný průběh dějů na soudech.

Směrodatné pro veškeré bádání je Husovo literární dílo, ze kterého poznáváme také některé údaje o jeho postavení v soudobých sporech, jeho názory na otázky teologické, právní a filosofické, poznáváme jeho stylistické vlohly a můžeme sledovat i postupné rozvíjení jeho učení a polemické zápasy. Ale právě při studiu jeho spisů latinských i českých narážíme na těžko překonatelné potíže. Závažným nedostatkem je neúplnost kritických edic jeho spisů. Některé Husovy spisy nejsou dosud vůbec vydány a zůstávají přístupny pouze v rukopisech, kterých mohou užít jen odborní čtenáři, znalí práce se středověkými rukopisy. Ale ani dosavadní edice nejsou naprosto bezpečným zdrojem poznatků. Vždyť pro některé spisy je nutno sáhnout až k velkému vydavatelskému dílu Flaccia Illyrika, které vyšlo v Norimberku r. 1558. Znění Husových spisů tam není vždy zcela spolehlivé, protože editor měl jako svůj podklad jen nedostatečný přístup k rukopisům, neudával, kterého rukopisu použil, takže není možné ověřit spolehlivost jeho textu, a dokonce zařadil díla, která rozhodně Husovi nepatří. Jakkoli nelze upřít obdiv editorovi 16. století pro jeho výkon a především pro jeho odvalu, s jakou se pustil do tak složité práce, není možné přijímat jeho znění Husových spisů bez opatrného hodnocení.

Ale ani novodobá vydání nejsou prosta vad a potřeby zkoumání, jak vlastně zněly Husovy texty. Zde je třeba upozornit, že plánované kritické vydání sebraného Husova díla, které má mít dvacet pět svazků, na dlouho uvázlo pro nakladatelské potíže a nově se rozběhlo až ve zcela nedávné době rozhodnutím renomovaného belgického nakladatelství Brepols, které zařadilo Husova *Opera omnia* do impozantní série Corpus Christianorum - Continuatio mediaevalis, ve které jsou pro vědecké účely vydávána díla středověkých autorů. Ale - i když tato pomoc znamená urychlení vydávání Husova díla - nelze si činit naději, že se podaří v dohledné době dokončit celou ediční řadu Magistri Iohannis Hus Opera omnia, jak byla původně zamýšlena. Celkem je zatím v rukou odborných čtenářů 11 svazků, na několika dalších se pracuje, ale ostatní jsou zatím v nedohlednu. Uspokojivě

je, že jsou už k dispozici veškeré české spisy, obsažené v prvních čtyřech svazcích, které připravil s příkladnou erudicí profesor olomoucké university Jiří Daňhelka. Rozhodující většina latinských spisů však zůstává zatím jen přáním odborné čtenářské obce. Lze ovšem podotknout, že ediční práce patří mezi nejzdoluhavější a nejnamáhavější, vyžaduje nejen vysokou odbornost, ale též trpělivost při dlouhodobém srovnávání rukopisných odchylek a hledání čistého Husova textu. O složitosti práce při vydávání Husových pramenů podal zprávu při Lateránském sympoziu o Husovi r. 1999 Jaroslav Eršil, komplikovaný přehled základních vydání Husových spisů sestavila Anežka Vidmanová.

Jedna skutečnost nesmí být opominuta. Husovy spisy nejsou zachovány v jeho vlastnoručních záznamech. Husovy autografy jsou zjištěny jen čtyři, k nimž v poslední době přibyl další, ale také ty jsou pro poznání jeho díla celkem nepodstatné, protože se netýkají jeho učené literární tvorby. Jsou to jeho úřední záznamy v universitní Děkanské knize z doby jeho děkanátu na fakultě svobodných umění r. 1401–1402, přepis Wyclifových traktátů, který si pořídil pro svou potřebu r. 1398, opis projevu francouzského diplomata H. Boneta ke králi Václavu IV. z r. 1399, pořízený na žádost M. Křišťana z Prachatic r. 1408, nebo koncepty k projevům, které doufal pronést na koncilu kostnickém. Husovo dílo je známo z opisů, které pořizovali námezdní písaři, ne vždy s dostatečnou péčí, některá díla jsou známa z ojedinělého opisu, u jiných je opisů více, dokonce i několik desítek, a v každém z nich mohlo dojít k odchylkám podle toho, jak byl písař pozorný a jaká byla úroveň jeho vzdělání. Je známo ze sdělení Pálčova, že traktát *De ecclesia* (O církvi), byl nadiktován v Betlémské kapli osmdesáti písařům.

Ani bezpečný autograf není zárukou konečného znění. Je známo, že traktát *Summa contra gentiles* (Suma proti pohanům) jednoho z největších učenců středověku sv. Tomáše Akvinského je zachován v Tomášově autografu, ale ani jediný rukopis, kterých není málo, se s tímto textem neshoduje. Je zřejmé, že autor pro další opisování traktátu své formulace měnil a doplňoval. Přesto by jistě bezpečný Husův autograf byl drahocennou památkou nejen sám o sobě, ale také jako rozhodný příspěvek k poznání jeho díla, ale naděje na nějaký podobný objev je pramalá.

Je třeba dodat ještě jedno upozornění. Souhrn Husových spisů není totiž definitivně ustálen. Stále je možno najít v knihovnách evropských zemí, když ne neznámé Husovo dílo, tedy aspoň další rukopis některého traktátu nebo postily, které umožní upřesnění textu. V posledních desítkách let byla nalezena řada rukopisů, které opravily dosavadní znalosti. Je tomu sice už

více než sedmdesát let, kdy bylo nalezeno pozoruhodné Husovo dílo, o jehož někdejší existenci se sice vědělo, ale zůstávalo ztraceno, ale právě na ně je třeba vzpomenout. Roku 1411, v posledním období poměrného životního klidu, řídil Jan Hus na pražské universitě slavnostní disputaci kvodlibet (disputatio de quolibet). Ta se konala jako učené shromáždění všech mistrů, kteří přednesli své odpovědi na otázky řídicího mistra týkající se všech oborů, jež se na universitě učily. Husův Kvodlibet patřil k největším nálezům středověkých spisů v minulém století. Podobným přínosem bylo zjištění dalších Husových projevů při promócích jeho žáků, které rozeznal profesor Bohumil Ryba jen díky dokonalému stylistickému rozboru dosud neurčených spisků. Profesor Ryba také našel a zjistil promluvu M. Jana z Mýta, kterou tento vážený učitel pražské university proslavil při promoci Jana Husa, jež byla do té doby neznámá. Ale dodatky k známým rukopisům se nacházejí dodnes. Je tedy třeba říci, že okruh Husových spisů není uzavřen.

Studium Husových děl se nedotýká jen českých knihoven. Husovy spisy byly zjištěny v dlouhé řadě zahraničních knihoven, kam se dostaly buď získáním rukopisů z Čech, méně často zahraničními opisy, nebo dokonce nevrácením výpůjček. Drahocenný autograf Husův s opisy Wyclifových traktátů se dostal do Švédska do Královské knihovny ve Stockholmu jako válečná kořist za třicetileté války. Nejvýznamnější zahraniční knihovnou s opisy Husových spisů je jistě Národní knihovna ve Vídni, ale skupiny rukopisů nebo jednotlivé kodexy se najdou i na velmi odlehlých místech, jako v Seville nebo Neapoli, a skoro ve všech velkých souborech rukopisných knih. Znamená to získávat pro kritické bádání a zvláště pro vydavatelskou práci mikrofilmy ze zahraničí, což je leckdy spojeno se značnými nesnáze.

Proti naději na zjištění dalších rukopisů stojí však opačná možnost. Ne všechno, co se za Husovo dílo považovalo, pochází skutečně od něho. Důkladná textová kritika dospěla k mínění, že některé spisy jsou pochybné. Sice se v nich projevuje Husův duch a způsob jeho práce, ale vykazují také znaky, které Husovi nepatří, ať to jsou již vložené úseky, převzaté od jiných autorů, nebo doktrinnální tvrzení, která odporují Husovu učení. Takovým příkladem je tzv. *Tractatus responsivus*, který byl jako domnělé Husovo dílo dokonce již vydán, ale později bylo prokázáno autorství M. Jakoubka ze Stříbra. Jiným příkladem nejistoty jsou tzv. betlémská kázání z let 1410–1411, která jsou zachována ve dvojí verzi, ale ani jedna z nich není dílem Husa samého. Jsou to záznamy dvou různých posluchačů, které sice obsahově vystihují Husova kázání, ale jejich texty nelze pokládat za Husovo dílo. Některé části

Husovy literární činnosti bude a je nutno označit jako *dubia*, tedy spisy pochybné, v jiných případech lze domnělý spis z Husovy literární pozůstalosti úplně vyloučit. Ke konečnému rozeznání autorství bude třeba vynaložit ještě nové úsilí. Husovo literární dílo je tedy zatím neuzavřeno a ještě dlouho potrvá, než se podaří je bezpečně poznat. To ale nepůjde bez přesných textů kritických vydání celého souboru sebraných spisů.

Nesmíme zamlčet jednu nesnáz, kterou připravuje studium rukopisných textů. Nájemní písaři nebývali vždy pečliví při opisech, leckdy nerozuměli předloze a upravili si její znění podle svého mínění, někdy z nedbalosti vnechali nějaký odstavec či řádek, nebo naopak vsunuli části jiného textu, který podle jejich přesvědčení nebo podle přání objednatele rukopisu měl původní znění doplnit. Nacházíme proto i v úplných rukopisech někdy jen torza původních spisů, jejich pozdější varianty nebo dokonce nové redakce celého díla a tu je obtížnou úlohou dobrat se originálního znění, jak vyšlo z rukou autora. Stejná nesnáz se vyskytuje v případech, že máme před sebou opis, který si pořídil sám majitel rukopisu pro svou potřebu a klidně si jej podle svého zájmu upravil.

Při studiu Husova díla je třeba vzít v úvahu pestrý rejstřík obsahu různých děl i jejich vnější formu. Hus napsal velká a rozsáhlá díla – traktáty, rozsáhlé polemiky proti odpůrcům a jejich spisům, výklady teologické, výrazné menší texty, jakými jsou např. jeho universitní promluvy nebo kvestie, téměř každoročně přípravu ke kazatelským sbírkám – postilám. Rozsáhlé texty vznikly i z jeho universitních přednášek, mezi nimi i vůbec největší jeho dílo Výklad Lombardových Sentencí, psal i spisy mravoučné, texty k písním a známa je i jeho cenná početná korespondence. Ale i v této členitosti musíme dále rozeznávat, když např. jeho přípravy ke kázáním jsou sestaveny latinsky, ale přednášeny byly česky a nadto nepodávají zcela bezpečné znění jeho skutečného kazatelského projevu, protože sám před svými četnými posluchači často improvizoval a vkládal aktuální narážky. Nezakrývejme však skutečnost, že v řadě příprav ke kázáním nejsou obsaženy význačné myšlenky nebo apely, že jde zhusta o nepřilišit hluboké úvahy a o plnění pravidelné povinnosti k posluchačům. Ale i takové spisy patří do odkazu Jana Husa a musí být v průběhu dob předloženy odbornému studiu, protože se v nich může vyskytnout originální postřeh k aktuálním jevům doby. Proti takovým osnovám kazatelských souborů stojí české postily, které jsou skutečnými literárními díly.

To nás přivádí k zamyšlení nad Husovými spisy napsanými v rodném jazyce. Převážná většina Husovy literární pozůstalosti je vytvořena v jazyce

ce vzdělanců, v latině. Jen čtyři svazky Husových sebraných spisů z předpokládaných dvaceti pěti obsahují české spisy. Husovu českému písemnému projevu, ať již pocházel z krátkého dopisu nebo z obšírné postily či poučného výkladu, věnovala pozornost literární historie i jazykověda. Husova čeština je do značné míry vzorem tehdejšího jazyka i stylu. Bohatství jeho slovníku vynikne při prohlídce Staročeského slovníku, kde odkazy na Husovo užití jednotlivých termínů patří k nejčastějším a také nejdůležitějším. Také množství neologismů, tj. slov, jež jsou doložena poprvé ve spisech Husových, je značné a lze pokládat za příznačné, že mnohdy jsou to slova označující právní termíny. Hus usiloval o čistotu jazyka a odmítal germanismy, jak o tom zanechal výslovné zmínky. Lze vyslovit mínění, že jeho tvorba v rodné řeči souvisí s jeho úsilím povznést mravní úroveň posluchačů a dát jim náležitě poučení v jazyce, kterému rozuměli. Bylo by jistě zcela nesprávné tvrdit, že se rukopisy dostávaly do rukou širokých vrstev čtenářů, vždyť jen málokdo uměl tehdy psát a číst, ale lze předpokládat předčítání nahlas. Dobře se to ukazuje na půvabném mravoučném spisku *O poznání cesty pravé ke spasení, nazývaném Dcerka*, kde každá kapitola začíná slovy *Slyš, dcerko*.

S tím souvisí i proslulá *Orthographia Bohemica*, traktát o českém pravopisu, který ve snaze vytvořit předpoklady pro hlubší porozumění textům v národním jazyce a odstranění složitostí přepisu navrhuje zjednodušení zavedením označení měkkých písmen tečkou, která byla později nahrazena háčkem, a délek čárkou nad samohláskou. Je to první učebnice pravopisu ve slovanských jazycích a předchází o několik let dokonce i napsání francouzské ortografie. Pro filology má zavedení háčků a čárek velkou cenu, protože se ho používá i při přepisu jinojazyčných textů, které by jinak nemohly být latinským písmem zachyceny. Poznamenejme, že Husovo autorství není nesporné, ač se ve školních výkladech všeobecně připouští. Dochování textu je nejisté, protože je obsažen v jediném úplném rukopisu a nalezena byla ještě excerpta, která však spočívají na jiné předloze. V obou případech jde o znění značně poškozené a není zatím možno připravit kritickou edici, která by rekonstruovala původní podobu. Ani v jedné z verzí není autor jmenován a Husovo původství je jen předpokládáno již od Palackého, který spisek našel. Ale bezpečného určení není dosaženo a není ani dosti bezpečných znaků, že je to opravdu Hus. Sice část znalců uznává Husa jako autora díla, ale stejně silná jsou i upozornění na nejistoty ve čtení nedbale psaných textů a na vyložené chyby. Je to ukázka, jak složité je dobrat se bez pochyb k vlastní literární tvorbě Husově.

Snad už v souvislosti s českými spisy Husovými je možné promluvit o jeho vztahu k národnostní otázce. Hus bývá pokládán za bojovníka proti Němcům a také němečtí autoři ho z protiněmeckého zaujetí někdy obviňují. Jistě byl zaujat pro výhodnější postavení českého národa na universitě a v jeho spisech a projevech se objevují i narážky na vztah k Němcům. Ale bylo by omylem pokládat ho za nějakého nacionalistu ve smyslu, jak se tomu rozumí od devatenáctého století a jak stopy toho přetrvávají leckde dodnes. Středověk zdaleka neznal národnostní napětí a národnostní boje, jaké se staly nebezpečnou roznětkou pro různé spory v nové době, přesto Hus vystupoval jako ryzí Čech. Nebyl-li lhostejný k postavení českého živilu na universitě či ve veřejném životě, nebyl ani zaujat předpojatým nepřátelstvím k druhé straně. Velmi charakteristické je však jeho vystoupení na kazatelně u sv. Michala r. 1402, kdy rozhorleně káral Čechy, že nebrání své království před nepřátelským vpádem cizích vojsk, když přece se dovedou hájit i psi a hadi. To je jistě znakem národního uvědomění a povzbuzováním národní cti, ale též vědomím povinnosti bránit svůj stát. Hus se stal vynikajícím představitelem české kultury a spolutvůrcem rozvoje české řeči.

Hus nebyl první, kdo psal české spisy. Připomeňme si již tzv. Dalimilovu kroniku, české listiny, které byly vydávány již několik desetiletí, nebo překrásnou českou lyrickou poezii. Čeština vstoupila též do učené tvorby, vyhrazené zatím jen latině, a ukázala v díle Tomáše ze Štítného, že dovede vyjádřit i složité pojmy v národní řeči. Ale Hus povznesl češtinu na vyšší úroveň a dal příklad dalším velkým českým dílům, jakými byly např. Postily Jakoubka ze Stříbra nebo Jana Rokycany, české satirické básně z doby revoluce nebo některé manifesty.

Je tedy zjevné, že už sama literární činnost je vybídka k podrobným rozborům, které se musí opírat jak o filologickou erudici či teologické a filosofické hodnocení obsahu, tak také o historické okolnosti vzniku každého díla a o jeho zařazení do Husovy životní situace, aby se vysvětlily důvody a někdy i pohnutky, které ho vedly k napsání práce. Toto zdlouhavé pátrání po původu, přesném textu a konečném vyznění Husových spisů není samoúčelnou hrou, nýbrž základním předpokladem pro seznámení s Husovým učením.

Nesmíme zakrývat, že pokusy o vystižení jeho učení a názorů na soudobou učenou tvorbu nejsou snadné ještě z jednoho důvodu. Kromě několika menších spisů, které se zabývaly některou otázkou, napsal vlastně jen dvě tematicky ucelené knihy, latinský traktát *O církví* a české *Knížky o svatokupectví*. Jinak jsou jeho myšlenky rozptýleny na více místech ve spisech různého za-

měření, často je poznáváme právě v polemikách, kde byly formulovány jako vyvrácení námitek oponenta, někdy v kázáních, když narazil na aktuální události. Ale nějaké ucelené shrnutí svých idejí nepodal a nelze se vyhnout obtížnému shledávání výroků a výkladů skoro v celém jeho rozsáhlém díle. Ani dosud nejrozsáhlejší podrobný výklad o jeho učení od Vlastimila Kybala se nevyhnul tomuto postupu.

Jinou otázkou je, do jaké míry byly Husovy spisy originální a do jaké platné cizím vzorům. Středověk neznal zásadu původnosti, neodmítal převzetí cizích prací ani jejich užití ve vlastní tvorbě. Ani u největších učenců není každá myšlenka originální a můžeme u nich nalézt inspiraci z děl dřívějších autorů. Je však třeba si uvědomit, že nešlo o plagiát v dnešním slova smyslu. Autor naopak užitím starších vzorů a citováním uznaných autorit dodával svým myšlenkám důrazu a přesvědčivosti. Čím více autoritativních citátů mohl uvést, tím vyzněla jeho myšlenková koncepce přesvědčivěji.

U Husa k tomu přistupuje ještě další záměr. Od prvního seznámení se se spisy Johna Wyclifa byl doslova fascinován jeho ideami a kritickými odsudky soudobé církve, které v jeho očích vystihovaly i stav v Českém království. Stal se Wyclifovým obdivovatelem a také obhájcem proti odsuzující kritice ze strany církevní autority. Jeho spisy se začaly plnit četnými odkazy na Wyclifa, početné citáty z Wyclifových spisů byly zařazeny do sledu jeho vlastních vývodů a nakonec i Obrany Wyclifa daly směr jeho uvažování. Dlouhá je řada děl, ve kterých se nacházejí výrazné partie z jeho předchůdce, a také bylo po nich pečlivě pátráno. Dnes už dovedeme ocenit, čím byl Wyclif pro Husa podnětem i v čem se od něj odchýlil. Ale nepopíratelné je, že četné doslovné poukazy se v Husových spisech nalézají. Víme, že jej nelze pokládat za pouhého epigona, jak to v r. 1884 interpretoval Johann Loserth v proslulé knize *Hus und Wiclif*, v níž uvedl dlouhé paralely textů, které při povrchním pohledu opravdu napovídaly o úplné závislosti českého mistra na jeho anglickém vzoru.

To však nebylo vše. Další a další převzaté citáty z Wyclifa našli pozdější znalci Husova díla, mezi nimiž si zaslouží být jmenován katolický učenec Jan Sedlák, jehož činnost spadá především do první čtvrtiny dvacátého století. Bylo by mylné, pokoušet se popírat Wyclifův vzor pro četné Husovy spisy, ale také by bylo zcela nesprávné chápat Husa jen jako pouhého pokračovatele Wyclifova, jak se s tím ještě budeme v dalším průběhu této práce zabývat.

V posledních obdobích bádání o Janu Husovi se objevily i další vzory, které Hus přejímal, i když ne snad v takovém rozsahu jako Wyclifa. Nezanedbatelné jsou citáty převzaté z kazatelského díla pařížského biskupa Viléma

z Auvergne († 1249), který posloužil jako vzor pro několik Husových míst z jeho postil a byl uváděn jménem Parisiensis. Také pro svůj Výklad Lombardových Sentencí sáhl k výkladu téhož díla, jehož autorem je Jan Quidort z Paříže († 1306), známý jinak jako straník francouzského krále Filipa Sličného v jeho konfliktu s papežem Bonifácem VIII. a jako obhájce Tomáše Akvinského v dlouhých polemikách o jeho učení. V jedné z universitních kvestií se zjistilo též překvapující převzetí rozsáhlé partie z díla Alexandra z Halesu, autora vrcholné scholastiky, na něhož Hus obvykle neodkazoval. Též Husova postila, zvaná *Dicta*, obsahuje část převzatých textů od jiného autora, tentokrát od proslulého kazatele, který bývá zařazován mezi tzv. Husovy předchůdce, Konráda Waldhausera. U několika spisů byly zjištěny předlohy od jiných autorů.

To jsou příklady přímého převzetí celých pasáží z díla předchůdců. Nemáme to ovšem zaměnit s obvyklými odkazy na autoritativní díla, jakých se v Husově literárním odkazu najde veliký počet, jimiž mělo být podepřeno některé tvrzení nebo dodána váha poukazem na shodné mínění uznávaného autora. Není třeba zdůrazňovat, že jeho hlavní oporou byla bible, která se najde průběžně snad v každém jeho spise i spisku. Hus se mnohokrát odvolal na učení svatých Otců, sv. Augustina, Jeronýma, Jana Zlatoústého nebo na svého oblíbeného sv. Bernarda z Clairvaux i na četné jiné původce uznávaných spisů. Nebylo by jistě na místě podat zde seznam jeho literárních opor, kterých by bylo nutno vypočíst několik desítek. Mnohokrát citoval spisy Aristotelovy v různých souvislostech, hledaje v nich potvrzení svých filosofických úvah. Co však možná překvapí laického čtenáře, je konstatování, že k jeho učené výzbroji patří i předpisy kanonického práva, které jsou uváděny ze všech autoritativních textů nejčastěji, dokonce hned po Písmu svatém. Zvláště s citováním hlavního souboru kanonického práva, *Dekretu Gratianova*, se setkáváme zcela průběžně v řadě spisů, když zejména polemické pasáže jsou podporovány právními důvody. Nechybí ani jiné kanonické soubory. Opominuty nejsou papežské zákoníky, zvl. Dekretály Řehoře IX., a tzv. *Liber Extra*, i když k nim Hus nesaá v té míře jako ke Gratianovi.

Jak máme rozumět tomuto častému použití právních norem v Husově argumentaci, je třeba blíže vysvětlit. Hus nebyl právníkem a dokonce právníký stav přísně kritizoval pro jeho touhu po zisku a hodnostech, jak si toho všimneme i v dalších kapitolách. Ale orientace v pramenech kanonického práva byla součástí přípravy universitního mistra a Hus v tomto směru měl výborné znalosti. Již v této souvislosti je vhodné říci, že to byla právě povaha samotného Gratianova Dekretu, která umožňovala Husovi užívat jeho

četných kapitol. Gratian sestavil kolem roku 1140 mohutný soubor právních norem z nejrůznějších zdrojů. Zahrnul skutečné právní předpisy papežů nebo koncilů a synod, převzal i některé části římského práva, ale vložil také texty vyňaté ze spisů velkých teologů, které obsahovaly původně jen zásady morální nebo liturgická pravidla, jimž byla dána právní závaznost vlastně až sekundárně zařazením do právních souborů. Hus mohl snadno rozumět původní náplni těchto zlomků a užíval právních textů vlastně jako autority teologické, jak bude ještě dále podrobněji vysvětleno. Mezi jeho odkazy na významné teology, např. na sv. Augustina, je mnoho takových, které jsou převzaty z kapitol uvedených v Dekretu Gratianově. Ojedinele se objeví v některých dílech i odkaz na právo římské, ale tu je sotva možné dokázat, že Hus znal texty a obsáhlou literaturu římského práva z vlastního studia. Je tedy pravděpodobné, že mu svou radou posloužil právník, skoro jistě jeho právní poradce M. Jan z Jesenice.

Hus byl také přísným kritikem přílišného zprávnictví církevního života. V jeho době vrcholní představitelé církevních úřadů byli většinou právníci a nikoli teologové, dokonce na koncilu v Kostnici převažoval mnohonásobně počet právníků oproti teologům. Někteří autoři si proto kladli otázku, zda má být církev řízena právníky nebo teology a dospívali k názoru, že v čele má stát teolog, zvláště v případě papežské hodnosti. Nesmí tu mýlit, že i přísní zastánci tradiční vlády v církvi se klonili k požadavku teologického vzdělání, což bylo někdy také výrazem žárlivosti na výhodné pozice právníků. Hus výslovně požadoval pro vedoucí osobnosti vzdělání teologické.

Jestliže Hus rád citoval právní prameny, které znal z vlastního studia, lišil se tím značně od svého kolegy a následovníka M. Jakoubka ze Stříbra, který nejen odsuzoval právnícký stav, dokonce zavrhoval také prameny kanonického práva, nevyjímaje ani papežské zákoníky, pro které měl jen nevládná slova odsouzení.

Až dosud jsme se zabývali vlastním Husovým literárním dílem, jak je dochováno ve známých rukopisech. Je však vhodné připojit i stručný přehled, jak se Hus a jeho život jevil dosavadním autorům a s jakou erudicí se pokoušeli zpracovat jeho životní osudy. Nebudeme zde uvádět bibliografické údaje, to přenecháme příloze na konci knihy. Nebudeme také rozebírat tendenční oslavné nebo naopak odsuzující pamflety, propagační brožurky nebo příležitostné tisky, jejichž hodnota bývala nulová, ani výbory z díla, které měly seznámit širší publikum s Husovými myšlenkami. Pro vážnou práci je nezbytné přihlížet ke skutečně vědeckým dílům a pokusit se naznačit, co který autor přinesl nového na zjištěných historických skutečnostech,